

Klimakrisen kalder på en ny æra for uddannelse

* Isbjørne på smeltende isflager. Udtørrede floder og tørkeramte marker. Susende storme og orkaner, som smadrer utallige hjem. Vi kender alle de skræmmende billeder af en verden ramt af voldsomme og voksende klimaforandringer. Men hvordan lærer vi at leve i en verden under forandring med mange komplekse og forbundne risici og usikker viden om de rigtige løsninger?

Her spiller uddannelse en helt central rolle som mediator i en samfundsmæssig læreproces om bæredygtig udvikling, men det bliver overset. Det mener professor Jeppe Læssøe fra Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet, som forsker i Uddannelse for Bæredygtig Udvikling.

”Uddannelse bliver meget ofte glemt som en vigtig faktor. Måske bliver det husket, at når det handler om klimaet, drejer det sig også om borgeren, men så bliver det primært tænkt som en informationsopgave: Der skal formidles et budskab om den rette adfærd til befolkningen. Men uddannelsesområdet er også en vigtig aktør, og det giver ikke mening at arbejde med bæredygtig udvikling uden samtidig at tænke på uddannelse” siger Jeppe Læssøe.

”Alt tyder på, at vi fremover kommer til at skulle leve med store klimaforandringer. Men udfordringen er langt fra alene givet ved højere temperaturer og højere vandstand. Det er i særdeleshed de såkaldte ’rullende’ effekter af klimaproblemerne, som skaber de helt store udfordringer. Med rullende effekter mener jeg, at det ikke blot er naturens økologiske stabilitet, der trues. Vores samfund er bygget op på denne stabilitet, så hvis det grundlag undermineres, så truer det samfundets økonomiske og sociale stabilitet. Det vil skabe nye konflikter mellem lande og mellem forskellige interesser i de enkelte lande. Miljøproblemer er ikke kun tekniske problemer, men også interesseproblemer mellem forskellige grupper. Vi skal have overskuddet og kompetencen til at kunne udvikle nogle løsninger, mens problemerne udvikler sig. Og det kræver uddannelse,” siger han og tilføjer, at uddannelse dog ikke vil kunne bidrage til hurtige løsninger. Men hvis vores samfund skal håndtere de enorme udfordringer, som klimaforandringerne stiller os overfor i de næste årtier, så haster det med at geare uddannelserne til at styrke borgernes kompetencer. Men det er vigtigt, at vi

ikke kun tænker klima, når vi taler om uddannelse for bæredygtig udvikling.

”FN har udnævnt 2005-2014 til Tiåret for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling. I stedet for at sætte isoleret ind med naturfaglig undervisning i klimaforhold, bør problematikken integreres i denne bredere ramme om bæredygtig udvikling. Overvindelse af klimatruslerne er jo ikke den eneste udfordring vores samfund skal håndtere, og de forskellige udfordringer hænger uløseligt sammen.”

Erfaringer fra ti lande

Spørgsmålet er, hvilken aktør uddannelsessystemet skal være i en verden ramt af klimakrise. Det er et spørgsmål, som optager tænketanken International Alliance of Leading Education Institutes – og ikke mindst Jeppe Læssøe, der leder tænketankens tværgående forskningsprojekt om Uddannelse for Bæredygtig Udvikling.

Den internationale alliance består ud over af DPU af ni andre universiteter fra hele verdenen, der hver har sat et forskerteam til at gøre status over, hvordan det står til med Uddannelse for Bæredygtig Udvikling i det pågældende land. Erfaringerne fra de ti lande indgår derefter i en komparativ analyse, der tegner et globalt ’state of the art’-billede af Uddannelse for Bæredygtig Udvikling. I efteråret 2009 munder analysen ud i en række policy-anbefalinger til, hvordan Uddannelse for Bæredygtig Udvikling kan styrkes globalt og lokalt.

Når man læser de ti nationale rapporter, er der en række tydelige fællestræk landene imellem.

”For det første er det slående, at ti lande fra hele verden har den samme diskurs om klima og miljø i de politiske strategier. Overalt er det kommet højt op på den politiske dagsorden, og tilsvarende er Uddannelse for Bæredygtig Udvikling slået igennem i de nationale policy-dokumenter. Spørgsmålet er så, hvordan det har slået igennem ude i praksis. Det ved vi ikke nok om,” siger Jeppe Læssøe.

Langt fra hype til praksis

Jeppe Læssøe påpeger dog, at meget tyder på, at der er en ubalance mellem, hvor meget Uddannelse for Bæredygtig Udvikling fylder i politiske paroler, og hvor lidt det har taget form rundt om på verdens uddannelsesinstitutioner. ►

”Der er i øjeblikket en absurd konflikt mellem de enorme idealer og ambitioner, der er med Uddannelse for Bæredygtig Udvikling, og så den minimale rolle, det har i praksis,” siger han.

Når de ti forskerteam gør status på Uddannelse for Bæredygtig Udvikling, er der således masser af nationale og tværnationale strategier at skrive om, men ikke når det gælder den almindelige praksis på skolerne.

Et land, der dog er kommet længere end de andre med at implementere de fine politiske bonmot'er i praksis, er Australien. ”Australien skiller sig ud som pionerer. De er flere år foran os andre. De har allerede i 2000 formuleret en strategi for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling, de har en handlingsplan og er i gang med udførelsen af den,” siger Jeppe Læssøe.

Værre ser det ud for Danmark, der både halter bag efter Australien og mange af de andre lande.

”Der er uhyre megen fokus på det internationalt, men meget lidt på de danske universiteter. Det handler ikke bare om, at universiteterne skal sætte automatisk slukning på deres kaffeautomater om natten. Det handler om, at kommende højtuddannede får nogle kompetencer, så de kan lede og facilitere bæredygtig udvikling.”

Kløft mellem politikere og forskere

Et andet fællestræk er ifølge Jeppe Læssøe, at der i alle landene hersker store uenigheder og kontroverser om, hvordan man skal håndtere Uddannelse for Bæredygtig Udvikling i praksis. Det skyldes, at begrebet befinder sig mellem to vidt forskellige systemer og rationaliteter.

”Uddannelse for Bæredygtig Udvikling er et samlebegreb, som er meget omfattende. Men der er en markant forskel på, hvad politikere og miljøfolk på den ene side og uddannelsesfolk og forskere på den anden side lægger i begrebet. Hvis du spørger politikerne, vil et udpræget svar være, at det handler om adfærdsændring. Befolkningen skal informeres om tekniske løsninger og derigennem ændre adfærd. Hvis du spørger uddannelsesfolk, vil de snarere svare, at det handler om nogle grundlæggende kompetencer til at kunne håndtere udfordringer i samfundet.”

Opgør med instrumentalisering

Et tredje fællestræk er, ifølge Jeppe Læssøe, at forskerne i projektet alle sammen peger på, at vi skal passe på, at Uddannelse for Bæredygtig Udvikling ikke bliver en selvstændig proces, der alene handler om at fremme en videnskabelig forståelse af, hvad klimaforandringer handler om.

Jeppe Læssøe mener, det er en alt for snæver tilgang.

”Vi kan frygte, at man reducerer det til et spørgsmål om faktisk naturvidenskabelig formidling eller til adfærds-modificerende råd til borgerne,” siger han.

”Eksperimentet inden for miljøsektoren har et ønske

om at bevidstgøre befolkningen om de løsninger, man ser. De tekniske og naturvidenskabelige måder at tænke løsninger på følger typisk modellen, at man først har et problem ude i naturen, derefter finder man en løsning på problemet, og så skal borgerne oplyses om løsningen. Det er en teknokratisk og relativt instrumental tilgang – man vil formidle løsninger, som borgerne skal effektuere.”

Den teknokratiske tilgang støder på pædagogikkens måde at tænke bæredygtig udvikling på. Her handler begrebet snarere om, at man vil styrke en generel udvikling af borgernes kompetencer og kapacitet til at håndtere problemer. I den optik er uddannelsernes rolle ikke at effektuere nogle bestemte politiske, teknologiske løsninger.

”Det er en klar problematik, hvis uddannelserne skal være et virkemiddel for en bestemt politik. Uddannelserne holder fast i, at bæredygtig udvikling ikke er noget givet; det er en læreproces, som samfundet er i, og uddannelserne skal facilitere og kvalificere den læreproces,” siger Jeppe Læssøe.

”Uddannelse for Bæredygtig Udvikling – og uddannelse i det hele taget – kan ikke lykkes, hvis mennesker behandles som robotter, der kan programmeres.”

Risikosamfundets usikre viden

Når det bliver stadig vigtigere at gå væk fra simpel informationsoverførsel, er det fordi, der i de seneste 40 år er sket en voldsom forandring af verden, som sætter spørgsmålstegn ved uddannelsernes rolle. Jeppe Læssøe forklarer:

”Hele uddannelsessystemets logik har bygget på, at vi kan formidle og lære børnene sikker viden, og hvordan den viden skal bruges. I risikosamfundet bliver det til et spørgsmål om, hvordan vi lærer at håndtere usikker viden. Vi skal ikke – som i den klassiske uddannelsesforståelse – dele verden op i nogle discipliner, som har hver deres sikre viden. Det bliver pludselig meget vigtigt at kunne tænke i kompleksiteter og dynamikker. Det sætter spørgsmålstegn ved den måde, vi indretter uddannelser på, både indholdsmæssigt og organisatorisk.”

Det betyder for eksempel, at hele spørgsmålet om tværfaglighed bliver accentueret. ”Skal uddannelse om miljø og klima stadig være noget kuriøst ved siden af? Skal det fortsat være noget med, at vi laver en temauge om miljø en gang om året, eller er det noget, der bliver indarbejdet og brugt i skolernes organisering og curriculum?,” spørger Jeppe Læssøe retorisk – og svarer selv, at det er den integrerede model, der er den mest hensigtsmæssige.

”Bæredygtig udvikling er i sig selv en omfattende læreproces – omgærdet af megen usikker viden, dilemmaer og stor kompleksitet. Den store udfordring i risikosamfundet er, at det pædagogisk set er en uhyre vanskelig opgave at motivere folk til at engagere sig og lære og gøre noget

anderledes ud fra nogle meget ubehagelige trusler.

Risici har i udgangspunktet trusselskarakter, og vi ved fra risikoforskning, at vi som mennesker har to måder at reagere på, når vi bliver udfordret af en trussel: Vi kan søge i vores beredskab efter mulige løsninger og effektuere dem. Eller vi kan forsøge at fortrænge eller omdefinere problemet. Sidstnævnte er den naturlige reaktion, hvis vi oplever at vi ikke umiddelbart har de nødvendige midler til rådighed.”

”Og hvis man ser på medie billedet sociologisk, er det klart, at der er de to positioner. Man kan sige, at hele anti-miljøbevægelsens medvind har været et ønske om, at klimaproblemerne ikke måtte være der, for det ville være så meget rarere og nemmere,” siger Jeppe Læssøe.

Kollektivt selvbedrag

I dag mener stadig flere, at klimakrisen er en med Al Gores ord ”ubekvem sandhed”. Derfor søger vi i vores beredskab efter mulige løsninger på at fremme bæredygtig udvikling. Men gør vi nok? Her mener Jeppe Læssøe, at der er en stor fare for, at vi luller os ind i en tro på, at vi alle gør en masse godt for miljøet, mens vi i virkeligheden ikke rykker os særlig meget for at få en bæredygtig verden.

”Hvis vi alle markerer, at vi handler – hvis regeringen retorisk markerer, at de gør noget på området; hvis erhvervslivet igennem deres reklamer markerer, at der sker noget, for nu er benzinen 5 % organisk; hvis vi som borgere gør lidt – så kan vi fortælle hinanden, at vi er i gang med at forandre verden. Men det kan meget nemt være en form for fatamorgana eller et kollektivt selvbedrag, som skjuler, at vi ikke gør nok i forhold til problemernes størrelse.”

Spørgsmålet er imidlertid, hvem der bestemmer, hvornår vi gør nok? Det svære svar er, at der ikke står nogen ved roret.

”Der er ingen objektiv dommer, heller ikke FN,” siger Jeppe Læssøe. ”Men forskningen kan spille en rolle som den kritiske ven. Forskningen har en uhyre vigtig funktion ved hele tiden at bidrage til at kvalificere overvejelserne af, hvad der skal gøres. Vi skal have mere dialog mellem ekspertviden og folks forståelse, så vi kan samproducere nogle løsninger. Her kunne uddannelserne få en meget vigtig rolle – og det har de ikke i dag,” siger Jeppe Læssøe.

På en pressekonference på DPU i efteråret 2009 fremlægger tænketanken sit bud på, hvordan uddannelserne kan bidrage til at bane vejen for en bæredygtig fremtid.

Læs mere om Climate Change and Sustainable Development – the Response from Education på: www.edusud.dk

KLIMAET, FOLKET OG DET POLITISKE – UDVIKLINGEN I DANMARK

1970'erne

I Danmark hersker en folkeoplysningstradition, som i høj grad har været båret af NGO'ere. I 1970'erne er det især NGO'erne, der forsøger at engagere og aktivere befolkningen om miljø og bæredygtighed. Det sker for eksempel gennem debatten om atomkraft.

1987

Brundtland-rapporten fra FN om miljø og udvikling udkommer og får skelsættende betydning. Efter et årti med tiltagende miljøproblemer formulerer rapporten et bud på en global strategi, som vinder bred opbakning i og med, at den forener kravene om en forstærket miljøindsats med økonomisk vækst. Det får stor betydning for de nationale miljøpolitikker, som bl.a. i højere grad kommer til at handle om at involvere borgerne.

1990'erne

Statslige institutioner tager over fra NGO'erne og påtager sig opgaven med at få befolkningen engageret i miljø og bæredygtighed, for eksempel lanceres støtteordninger som 'Den Grønne Fond'. Den statslige forståelse adskiller sig fra NGO'ernes tilgang på flere måder. Forståelsen er mere individ- og moralorienteret og sætter fokus på det enkelte menneskes mulighed for handling, for eksempel ved at slukke lyset og spare på vandet. Borgeren opfattes nu som forbruger. Den bærende diskurs er 'øko-logisk modernisering': Hvor forståelsen tidligere har været præget af konflikt, handler det nu om at skabe konsensus. Konsensus bliver eksempelvis præmissen for, at man kan få støtte til et projekt. Man skal finde nogle andre partnere og blive enige med dem. Dermed lukker man alle barrierer og uenigheder ude.

2001

Mange af de statslige aktiviteter om miljø og bæredygtighed bliver lukket ned ved starten af det nye årtusinde, hvor der sker et regeringsskifte. Den herskende diskurs orienterer sig mod USA, hvor der er antimiljøbevægelser og en større tendens til at sætte spørgsmålstegn ved klimaproblematikker. Den nye danske skepsis finder sit ikon i Bjørn Lomborg, der i 2001 udgiver 'The Sceptical Environmentalist' på engelsk (på dansk: 'Verdens sande tilstand', 1998). Den danske regering støtter aktivt Bjørn Lomborg, bl.a. ved at gøre ham til direktør for et Institut for Miljøvurdering i 2002.

2005

Under indtryk af den voksende internationale opmærksomhed på klimaproblematikken skifter den danske regering hest. I stedet for at forsøge at ekskludere spørgsmålet om bæredygtig udvikling bruges det nu aktivt som en del af regeringens profil. På uddannelsesområdet indledes FN's Decade for Education for Sustainable Development. I Danmark er det dog stort set usynligt.

2009

Danmarks kommende værtskab for FN's klimatopmøde (december 2009) betyder et vældigt øget aktivitetsniveau blandt alle aktører. Det er endnu for tidligt at sige, om det er en kortvarig opblomstring eller starten på en ny epoke. På uddannelsesområdet får regeringen omsider vedtaget sin strategi for tiåret for UBU med en klar hovedvægt på klimaundervisningsinitiativer.

Kilde: Jeppe Læssøe

JEPPE LÆSSØE

Professor ved DPU, Aarhus Universitet, hvor han forsker i Uddannelse for Bæredygtig Udvikling. Han er leder af det tværnationale forskningsprojekt 'Climate Change and Sustainable Development – the Response from Education' under tænketanken International Alliance of Leading Education Institutes. Han er formand for det danske klima- og energiministeriums klimapanel, der skal komme med forslag til nye konkrete indsatser om bæredygtig udvikling i samfundet.

www.dpu.dk/om/jepl